

В. Я. Тацій, Ю. П. Битяк, Ю. М. Грошевой та ін. – Х.: Право, 2003. – 806с. 7. Загальна декларація прав і свобод людини 10 грудня 1948 року // Действующее международное право: В 3 т.: Учеб. пособие / Сост. Ю. М. Колосов и Э. С. Кривчикова. – М.: Изд-во Моск. независимого ин-та междунар. права, 1999. – Т. 2. – С. 8. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод // Офіційний вісник України. – 1998. – № 13. – С. 270. 9. Закон України «Про вибори народних депутатів України» // Офіційний вісник України. – 2004. – № 14. – Ст. 964. 10. Закон України «Про вибори Президента України» // ВВР України. – 2004. – № 20–21. – Ст. 291. 11. Малиновский А. А. Злоупотребление правом. М.: МЗ-Пресс, 2002. 122с. 12. Скакун О. Ф. Теория держави і права: Підручник. – 2-е вид. – Х.: Консум, 2005. – 655с. 13. Матейкович М. С. Защита избирательных прав граждан в Российской Федерации. – М.: Изд-во МГУ, 2003. – 300с. 14. Хміль М. М. Принцип неприпустимості зловживання правом (теоретико-правові аспекти): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. – Х.: НУВС, 2005. – 20с. 15. Ильин И. А. Теория права и государства / Под ред. В. А. Томсинова. – М.: Зерцало, 2003. – 398 с. 16. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. – М.: Статут, 2001. – 410 с.

Надійшла до редколегії 08.04.08

М. Л. Шикшина

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Наша країна, весь юридичний загал, в очікуванні нового кодексу про порядок здійснення кримінального судочинства в Україні, оскільки заповнення прогалин у чинному кримінально-процесуальному законодавстві не вирішує проблем цієї галузі, що виникли в суспільстві зі зміною форми держави, а навпаки – створює їх у правозастосовчій та пізнавальній діяльності. Тому природним є прагнення правників мати досконалий Кримінально-процесуальний кодекс, який би враховував передові політичні ідеї та досягнення юридичної думки, і втілював їх у правові норми, був гармонійним, уніфікованим, лаконічним, логічно виписаним і, звичайно ж, простим у викладенні й застосуванні.

Науковці й практики, разом із законодавцями докладають певних зусиль до його створення, про що свідчать численні дослідження та розробка проектів Кримінально-процесуального кодексу України (далі – проект КПК), які вносилися на розгляд Верховної Ради України.

Український парламент 15.12.2005 р. розглянув у першому читанні і прийняв за основу проект КПК, поданий групою народних депутатів України, на вдосконалення якого, на наш погляд, й слід спрямувати зусилля, а не вносити фрагментарні зміни і доповнення до старого КПК, які тільки здатні викликати плутанину при користуванні та застосуванні цих правових норм [1].

Як відомо, у вдосконаленні права, укріпленні законності важливу роль, поряд із оновленням законодавства, відіграє його вдала систематизація (упорядкованість).

Систематична обробка чинного нормативно-правового матеріалу, об'єднання окремих нормативних законодавчих актів у єдину внутрішньо узгоджену систему дозволяє вчасно виявити прогали-

ни в праві, неузгодженість і можливі суперечності між окремими актами, забезпечує взаємозв'язок окремих галузей законодавства [2, с. 474].

Питанню систематизації законодавства і права за роки незалежності України приділялася увага в юридичній літературі і законотворчій діяльності. Це питання було предметом розгляду науково-практичних конференцій, семінарів та наукових досліджень. Особлива увага зарубіжних і вітчизняних науковців, зокрема П. С. Ромашкіна, М. С. Строговича, В. А. Туманова, К. А. Мокічева, А. С. Піголкіна, С. С. Алексеева, С. Е. Копейчикова, Ю. А. Ведернікова, В. С. Грекула, С. В. Поляніної, П. М. Рабіновича, В. К. Райхера, Л. В. Тіунова, О. Ф. Скакуна, О. В. Зайчука, В. І. Давидова, Д. А. Кермова, В. О. Котюка, С. Р. Станік, Ю. Р. Васильєва, була зосереджена на загально теоретичних проблемах юридичної техніки, систематизації законодавства і права, основних її складників інкорпорації, консолідації та кодифікації, висвітлювалися її гносеологічні, етимологічні та онтологічні аспекти. Як різновид систематизації розглядалися питання уніфікації та гармонізації законодавства, що є умовами інтеграції різних правових сімей.

Разом із тим, на наш погляд, залишаються мало дослідженими питання, пов'язані з систематизацією галузевого законодавства і права, у тому числі і кримінально-процесуального.

Метою статті є вироблення пропозицій щодо покращення правотворчої та правозастосовної діяльності у сфері процедури з перегляду судових рішень.

Наукова новизна статті полягає в тому, що автор вивів власне бачення основних положень інститутів з перегляду судових рішень у кримінальному судочинстві.

Процедура з перегляду судових рішень привертає особливу увагу своєю недосконалістю, як було зазначено учасниками науково-практичного семінару, що відбувся 20 червня 2003 року.

Учасники семінару висловилися за потребу уніфікації процедур із перегляду судових рішень, зазначаючи, що особливості можуть бути лише там, де їхня необхідність зумовлена специфікою предмета і принципів того чи іншого виду судочинства [3, с. 143].

Погоджуючись із зазначеними висновками, слід визнати, що, уніфікація, права необхідна не тільки в міжгалузевій систематизації, але й у певній галузі права. Визначальна роль у цьому питанні належить юридичній техніці.

В юридичній літературі поняття юридичної (законодавчої) техніки визначається як система правил і прийомів найбільш раціональної організації та логічно послідовного формулювання законів і підзаконних актів відповідно до їх сутності й змісту.

Вимогами юридичної техніки є: логічна послідовність викладу, взаємозв'язок нормативних розпоряджень; відсутність суперечностей усередині нормативного акта, у системі законодавства; максимальна компактність викладу норм права при глибині й всебічності вираження їх змісту; ясність і доступність мови нормативних актів; точність і визначеність формулювань і термінів, уживаних у законодавстві; скорочення до мінімуму кількості актів з того ж питання для полегшення користування ними [4, с. 155–156].

Аналізуючи норми розділу IV (гл. 29–32) чинного КПК «Проведення по перевірці вироків, постанов і ухвал суду», можна дійти висновку, що передбачена ними процедура з перевірки вироків, постанов і ухвал суду в апеляційному, касаційному і виключному провадженні є громіздкою, обтяженою повтореннями в кожній стадії однакових процедурних правил, принциповими положеннями, відсиланнями до відповідних норм розділу.

Як показує практика викладання цієї теми студентам, таке хаотичне нагромодження норм права інститутів із перегляду судових рішень є несприятливим фактором при їх вивченні. Це означає, що такі проблеми виникають і в правозастосовчій діяльності, оскільки нові для українського судочинства інститути апеляції та касації були запроваджені в червні 2001 року в ході «малої» судової реформи, а практика їх застосування мало вивчена [5, с. 161–187].

Саме це й спонукало з навчальною та науковою метою вдаватися до узагальнень, за результатами яких нами встановлено, що провадження з перевірки вироків, постанов і ухвал суду за чинним КПК можливе лише після виникнення *психологічних умов* і виконання *процесуальних умов*, які є спільними для всіх видів провадження з перевірки вироків, постанов і ухвал суду [6, с. 344–361].

Психологічні умови полягають у тому, що сторони чи інші учасники судового розгляду, визначені в законі, повинні виявити свою незгоду з рішенням, яке ухвалив суд, якщо вважають, що воно є неправосудним.

Наявність цієї умови тягне за собою необхідність дотримання передбачених кримінально-процесуальним законом процесуальних умов (вимог), які повторюються практично в кожній стадії з перегляду судових рішень і, на наш погляд, потребують визнання їх загальними положеннями цих інститутів. Нижче визначимо ці умови, позначивши у дужках статті КПК, які передбачають однакові вимоги відповідно до кожної або більшості стадій з перегляду судових рішень.

Апеляція, касаційна скарга, касаційне подання, клопотання про перегляд судових рішень та подання у виключному провадженні можуть бути подані тільки на рішення судів, які передбачені законом, або в разі наявності передбачених законом підстав для пе-

регляду (ст. 347 – апеляційне провадження; ст. 383 – касаційне провадження; пункти 1 та 2 ч. 1 ст. 400⁴ – виключне провадження).

Дотримання змісту апеляції, касаційної скарги чи касаційного подання, подання і клопотання про перегляд судового рішення у виключному провадженні (ст. 350; ч. 2 ст. 387).

Не зважаючи на те, що глава 32 КПК, яка регулює перегляд судових рішень у виключному провадженні, прямо не вказує на необхідність дотримання форми і змісту: подання прокурора про перегляд справи у зв'язку з нововиявленими обставинами (п. 1 ч. 1 ст. 400⁴ КПК); подання суддів про судовий розгляд клопотання щодо судового рішення та самого клопотання з підстав, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 400⁴ КПК, ця вимога впливає зі ст. 400¹⁰ КПК, де зазначено, що вони розглядаються відповідно апеляційним чи касаційним судами й на спільному засіданні судових палат Верховного Суду України, уповноважених на розгляд кримінальних справ за правилами, встановленими для перегляду справ у касаційному порядку.

Подавати апеляції, касаційні скарги, касаційні чи інші подання або клопотання про перегляд судових рішень мають право тільки визначені законом особи (ст. 348; 384; 400⁷, ч. 1, 2 ст. 400⁹).

Так, у главах 29 КПК (подання апеляції) та 31 (касаційне провадження), відповідно ст. 348; ст. 384, зазначаються особи, які мають право подати апеляцію, касаційну скаргу та внести касаційне подання і які майже всі, великим списком, наведені в ст. 348 КПК. Постає питання: для чого повторюватися? Чи не краще присвятити цьому одну статтю як загальну для всіх видів провадження вимогу. Стаття називалася б, наприклад, так: «Право на подання апеляції, касаційної скарги, касаційного подання, клопотання чи подання про перегляд судового рішення у виключному провадженні». Далі у статті слід перелічити осіб, визначених ст. 348 КПК, або зазначити простіше, що це право мають особи, які є сторонами у кримінальному процесі, та інші особи, які відстоюють свої законні інтереси у кримінальному судочинстві.

Специфічні вимоги до окремих суб'єктів, які мають зазначене право, слід передбачити у відповідних главах, інститутів з перегляду судових рішень.

Можливість доповнення, зміни й відкликання апеляції, касаційної скарги й касаційного подання, висловлення заперечення на апеляцію, касаційну скаргу чи касаційне подання іншого учасника судового розгляду (ст. 355; ст. 390).

Подання апеляції, касаційної скарги чи касаційного подання відбувається тільки у визначені законом для кожного виду провадження строки.

Чинний КПК не передбачає відповідної норми, яка б узагальнювала судові рішення і строки для подання апеляції, касаційної скарги й касаційного подання чи іншого приводу до перегляду

судового рішення, що, на наш погляд, було б доцільним. Зазначену тезу підтверджує нижченаведене узагальнення.

Строки перегляду судових рішень у порядку виключного провадження:

Перегляд виправдувального вироку, ухвали чи постанови про закриття справи за нововиявленими обставинами допускається лише протягом установлених законом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності і не пізніше одного року з дня виявлення нових обставин (ч. 1 ст. 400⁶ КПК).

За наявності доказів, які підтверджують, що особа вчинила більш тяжкий злочин, ніж той, за який вона була засуджена, справа може бути відновлена у зв'язку з нововиявленими обставинами тільки протягом строку давності притягнення до кримінальної відповідальності за більш тяжкий злочин (ч. 4 ст. 400⁶ КПК).

За наявності доказів, які підтверджують винуватість засудженого або вчинення ним менш тяжкого злочину, відновлення справи за нововиявленими обставинами строками не обмежено (ч. 5 ст. 400⁶ КПК).

Перегляд судових рішень з підстав, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 400⁴ КПК, тобто в разі неправильного застосування кримінального закону та істотного порушення кримінально-процесуального закону, строком не обмежується (ч. 6 ст. 400⁶ КПК).

Відбуття покарання або смерть засудженого не є перешкодою для перегляду справи в інтересах його реабілітації (ч. 7 ст. 400⁶ КПК).

Можливість відновлення строку на подання апеляції, касаційної скарги і касаційного подання (ст. 353 КПК; ч. 4 ст. 386 КПК).

Апеляція, касаційна скарга, касаційне чи інше подання повинні бути подані у визначеному законом порядку, відповідно до (ч. 1 ст. 349); ч. 1 ст. 387 КПК; ч. 4, 5 ст. 400⁸, ч. 2 ст. 400⁹ КПК):

Апеляція подається:

– як правило, через суд, який постановив вирок чи виніс постанову або ухвалу;

– безпосередньо до апеляційного суду у строки, встановлені в КПК;

– на ухвалу чи постанову судді, винесену в порядку, передбаченому ст.ст. 52⁵, 165², 165³, 177, 205 і розглядається за правилами, встановленими ст.382, яка передбачає порядок перевірки ухвал суду і постанов судді, які зазначені в ч. 2 ст. 347 КПК.

Касаційні подання і скарги подаються:

– через суд, який постановив вирок чи виніс ухвалу або постанову, на рішення, зазначені в ч. 1 ст. 383 КПК;

– на інші рішення – безпосередньо до касаційного суду (ч. 1 ст. 387 КПК).

Судові рішення можуть бути скасовані або змінені касаційним судом на таких підставах: істотного порушення кримінально-

процесуального закону; неправильного застосування кримінального закону; невідповідності призначеного покарання тяжкості злочину та особі засудженого (ч. 1 ст. 398 КПК)

Вирок апеляційного суду, постановлений ним як судом першої інстанції, може бути скасований або змінений *касаційним судом* у зв'язку з односторонністю, неповнотою дізнання, досудового чи судового слідства або невідповідністю висновків суду, викладених у вирокі, фактичним обставинам справи (ч. 2 ст. 398 КПК).

При вирішенні питання про наявність зазначених у ч. 1 ст. 398 КПК підстав суд касаційної інстанції керується статтями 368–372 КПК (ч. 3 ст. 398 КПК).

Рішення у виключному провадженні за нововиявленими обставинами (п. 1 ч. 1 ст. 400⁴ КПК) змінюються на підставах, передбачених для перегляду справ у касаційному порядку, а за п. 2 ч. 1 ст. 400⁴ КПК можуть бути переглянуті тільки в разі *неправильного застосування кримінального закону та істотного порушення вимог кримінально-процесуального закону, які істотно вплинули на правильність судового рішення, за правилами, встановленими для перегляду справ у касаційному порядку.*

Спільні риси процесуального порядку розгляду справ в апеляційному, касаційному та виключному провадженнях, а певною мірою – і в суді першої інстанції (ст.ст. 322, 325 КПК; 362 КПК; 394 КПК; 400¹⁰ КПК)⁶.

Зіставляючи нормативну базу розділу IV «Провадження по перевірці вироків, постанов і ухвал суду» чинного КПК з аналогічним розділом X зазначеного вище проекту КПК [1, с. 227–255], можна дійти висновку, що останній практично відтворює ту ж процедуру з перегляду судових рішень, а за таких умов також потребує вдосконалення.

На наш погляд, ці проблеми, можна усунути на законодавчому рівні, керуючись вимогами, які висуваються до юридичної техніки при створенні норм права та їх систематизації у формі кодифікації, а саме, видання норм загальних (матеріальних чи процесуальних), а лише потім тих, що їх конкретизують. Це означає, що для оптимального визначення процедури з перегляду судових рішень в апеляційному, касаційному й виключному провадженнях із метою підвищення гносеологічної функції правових норм, ефективності їх застосування та виконання розділ IV чинного КПК і аналогічний розділ X вищезазначеного проекту потребують формулювання загальних положень.

На нашу думку, для впорядкування розділу X проекту КПК «Провадження по перевірці вироків, постанов і ухвал суду» і його глав, уникнення непотрібних повторів і посилань на відповідні норми зазначених інститутів, його оптимізації, а в кінцевому варіанті, його уніфікації слід визначити такі загальні положення цієї

підгалузі: Примітка (в дужках наведено статті проекту КПК, які передбачають однакові вимоги відповідно у кожній стадії з перегляду судових рішень):

1. Підстави для перегляду судових рішень.
2. Завдання стадій з перегляду вироків, ухвал, постанов.
3. Особи, які можуть оскаржити вирок, ухвали і постанови (ст. 528; 565; ч. 1 ст. 587; ст. 592).
4. Приводами до перегляду вироків, постанов і ухвал суду, вимоги до їх форми і змісту (ст. 530, ч. 2 ст. 568, ч. 2 ст. 569; ч. 3 ст. 587).
5. Обов'язковість повідомлення про надходження апеляції, касаційної скарги, касаційного подання, клопотання чи подання про перегляд судових рішень через виняткові обставини (ст. 532; ст. 574; ст. 588).
6. Доповнення, зміна і відкликання апеляції, касаційної скарги, касаційного подання, клопотання чи подання про перегляд судових рішень через виняткові обставини (ст. 536; ст. 571; ст. 587).
7. Прийняття судами, які уповноважені переглянути судові рішення, нових матеріалів (п. 2 ч. 1 ст. 539; ст. 573; ч. 3 ст. 589).
8. Процесуальний порядок перегляду судових рішень у судах, які на це уповноважені (ст. 543, ст. 574; ст. 589).
9. Підстави для скасування або зміни вироку, постанови (ухвали) (ст. 548, ст. 549–553; ст. 578, ст. 551–553; п. 6 ст. 585, ст. 551–552).
10. Недопущення погіршення становища засудженого, виправданого: (ст. 554; ст. 577; ч. 2 ст. 584; ч. 1 ст. 591).
11. Можливість закриття провадження у справі за результатами перегляду судових рішень відповідними вищестоящими інстанціями (ст. 557; ст. 581; п. 4 ч. 4 ст. 589).
12. Зміст ухвали, окремої ухвали суду за результатами перегляду судових рішень відповідними вищестоящими інстанціями (ст. 558, 560, 561; ст. 582; ч. 6 ст. 589).
13. Можливість погіршення становища засудженого, виправданого тільки за апеляцією прокурора, потерпілого чи його представників (ст. 559); за поданням прокурора, касаційною скаргою потерпілого чи його представників (ч. 2 ст. 577).

Тільки після визначення цих положень як загальних у кожному виді проваджень з перегляду судових рішень слід указати казуїстичні норми, норми, а також які мають специфічний предмет регулювання.

Таким чином, уважаємо, що провадження з перевірки судових рішень можливе тільки за наявності психологічної умови, яка виражається в незгоді учасників процесу з судовим рішенням у кримінальній справі і яка є рушійною силою виникнення цих інститутів, та дотриманні вищезазначених процесуальних умов (вимог), які й слід законодавчо закріпити як «Загальні положення провадження

з перевірки вироків, постанов і ухвал суду». Ці положення, на наш погляд, будуть доцільними і в інших видах судочинства.

У статті не ставилося завдання аналізувати інші норми проекту КПК, разом з тим, вони потребують такого ж підходу до їх систематизації [6, с. 433–436; 465–466].

Список літератури: 1. Проект Кримінально-процесуального кодексу України. Прийнятий постановою Верховної Ради України від 15.12.2005 року № 3228-IV. – С. 297. 2. Теория государства и права. – М.: Юридическая литература, 1968. – С. 639. 3. Куйбіда Р. Перегляд судових рішень в Україні: вдосконалення процедури (нотатки з науково-практичного семінару // Право України. – 2003. – № 8. – С. 143–144. 4. Теорія держави і права: Навчальний посібник /Авт.-упоряд/ В. В. Галунько, Г. О. Пономаренко, В. К. Шкарупа. За заг. ред. В.К.Шкарупи/ – Херсон: ХЮІ ХНУВС, 2007. – С.280. 5. Кримінально процесуальний кодекс України // ВВР України. – 1961. – № 2. – С. 15. – С. 209. 6. Кримінальний процес України. Особлива частина: Збірник лекцій /Авт.-упоряд. М. Л. Шикшина. За заг. ред. Г. О. Пономаренко. – Херсон: ХЮІ ХНУВС, 2008. – 596 с.

Надійшла до редакції 23.04.08

В. В. Яременко

ПОНЯТТЯ І СТРУКТУРА ПРАВОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

В останні роки опубліковано низку робіт, що розкривають фундаментальні положення соціальної інформації і управління суспільством, теоретичні зв'язки інформації і права. У процесі цих досліджень вирішено деякі істотні проблеми інформації та її ролі у формуванні правового поля держави. Серед зарубіжних і вітчизняних учених, котрі займалися цією проблемою, можна назвати А. І. Алексєєва, О. М. Бандурку, Д. І. Беднякова, І. П. Воробйова, І. І. Великошшина, Д. В. Гребельського, Е. О. Дідоренка, О. Ф. Долженкова, Г. А. Дущейка, Л. Н. Калининича, І. П. Козаченка, В. К. Колпакова, А. Г. Лекаря, В. А. Лукашова, С. С. Овчинського, В. А. Регульського, Г. К. Синилова, В. Г. Самойлова, О. П. Снігерьова, В. Н. Тищенко, В. П. Хомколова, О. Н. Ярмиша та інших. Разом з тим деякі аспекти названої проблеми дотепер залишаються не розробленими або дискусійними, не всі спірні проблеми вирішені, особливо з урахуванням сучасної ситуації в сфері боротьби зі злочинністю.

Розгляд питань, пов'язаних з поняттям та структурою правової інформації, доцільно розпочати з контент-аналізу наукової природи самої інформації. Термін «інформація» (від латинського «informatio» – роз'яснення, виклад, ознайомлення, уявлення) [1, с. 134] виник у соціальному середовищі і спочатку застосовувався для позначення відомостей, які передаються одними людьми іншим за допомогою голосу, письма чи іншим способом.

Розвиток і удосконалення інформаційних процесів викликали жвавий інтерес науки до категорії «інформація» і необхідність вивчення її змісту. У зв'язку з цим один із основоположників сучасної кібернетики М. Вінер писав, що інформація – це позначення змісту, отриманого з зовнішнього світу в процесі нашого пристос-